



Történelemről – közérthetően



Dr. Tóth Tibor
(1974, Tiszafüred)
történész, szociálpolitikus,
Budapesten él

Szakály Sándor: *Történelmünkől – hosszabban, rövidebben. Tanulmányok, cikkek, interjúk 2015–2018*, Facultas Humán Gimnázium, Budapest, 2018.

Gyakran hallható és olvasható politikusok, társadalomtudósok, közírók megnyilatkozásaiban, hogy régiókban és Magyarországon a történelmi, különösen a jelenkori események iránt fokozott érdeklődés tapasztalható nemcsak a kutatók, a politikusok és a közszereplők, hanem a szélesebb olvasóközönség és a társadalom jelentős részében, generációs hovatartozástól függetlenül. Az első világháború kitörésének századik évfordulójától kezdve olyan események centenáriuma emlékeztünk és emlékeztünk idén is, melyek nem mentesek az aktuálpolitikai, különösen az emlékezetpolitikai vitáktól, elfogultságoktól, de próbára teszi a közvélekedésben hőn áhított és számos politikai vezető által nemcsak kívánatosnak tekintett, hanem hivatalos külpolitikai programszintre emelt közép-európai közeledést, történelmi megbékélést. Az első világháborút követő politikai változások, a Monarchia és vele a történelmi Magyarország felbomlása, a forradalmak, a vörös-, majd fehérterror, a Horthy-korszak genezise, a trianoni békediktátum, Magyarország második világháborús szerepvállalása és számos ismert vagy mára elfelejtett történelmi személyiség pályafutásának

megítélése fokozott érdeklődést vált ki az említett olvasóközönségben. A történelmi kérdésekben való objektív, tényeken alapuló eligazodást megnehezíti, hogy az átlag elfogulatlan érdeklődő ugyanazon történelmi kérdések kapcsán gyökeresen eltérő megnyilatkozásokat, értékítéleteket hallhat kutatók, vagy magukat „kutatónak” mondó „írástudók”, illetve médiaszereplők, pláne politikusok – vagy valamelyik politikai irányzat szellemi holdudvarához tartozók – véleményeiből, nem szaktörténésznek számító értelmiségiek médianyilatkozataiból.

Szakály Sándor tanulmány- és cikkgyűjteménye ezen viszonyok ismeretében különösen hasznos. Olyan „hosszabb-rövidebb” írásokat foglal magában a kötet a 20. századi magyar történelemről, melyek azon olvasó érdeklődését is felkeltik, aki – nem lévén tudósként – nem szándékozik jegyzetekkel ellátott, terjedelmes monográfiákat elolvasni az őt érdeklő témáról, de tudományos kutatásokkal alátámasztott, hiteles megállapításokra és véleményekre alapozott tájékoztatást viszont igényel. A válogatás értékéhez és hasznosságához az is hozzájárul, hogy olyan kiadványokban megjelent írásokat, megnyilatkozásokat tartalmaz

a gyűjteményes kötet, amelyek jelentős része a társadalomtudományokban nem járatos olvasó előtt kevésbé ismeretes: például a Kolozsváron megjelenő és az ottani szellemi élet egyik vezető kiadványa, a *Korunk*, a nyugati és tengeren túli magyar sajtótermékek, vagy a számos neves magyarországi tudós születésnapjára készült ünnepi kiadványok.

A kötethez az ajánlást Boross Péter volt miniszterelnök (1993–1994) írta, aki prófétaszzerűen fogalmazta meg a 20. századi magyar történelem kutatójának sorsát és küldetését. „Akik a történelmi igazság érdekében csatasorban álltak, támadások kereszttüzeiben állnak. ... De aki missziót vállal, annak ezzel számolnia kell.” A szerző bevezetőjében maga is

kifejti azon törekvését, hogy a kötet koncepciójában, szerkesztési elveinél is a szélesebb érdeklődő közönségre, az Olvasóra gondolt. „A történész ugyanis nemcsak a vaskos monográfiákban, nagy terjedelmű tanulmánykötebekben fogalmazza meg gondolatait, véleményét, hanem kisebb tanulmányjellegű/értékű írásokban, rövid cikkekben és feszesre szabott interjúkban. ... Mint örök optimista, bízom a betűben, a nyomtatott szóban és az érdeklődő Olvasóban. Nekik ajánlom tehát ezt a könyvet!”

A kötet több mint fele részét általában jegyzetekkel ellátott tanulmányok teszik ki. Olyan sorsfordító eseményekről ír, mint az *Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása*, megemlékezik számos két világháború közötti katonai vezetőről, például Kiss János 1944-ben kivégzett altábornagyról, a legendás olimpikon, Hajós Alfréd katonai szolgálatáról, vagy Nagy Vilmosról, aki egy különösen nehéz és a személyes sorsokra is mélyen kiható kockázatos időszakban, a Kállay-kormány idején volt honvédelmi miniszter. Nem nehéz megjósolni, hogy a legnagyobb figyelem többek között a Horthyról szóló tanulmányt kíséri. Konszenzusra való törekvés igénye olvasható ki a Horthy személyét és gyakorlati tevékenységét kísérő élénk belpolitikai, közéleti viták összegzésének megfogalmazásában. „Horthy és cselekedetei a múltunk részét képezik. Azét a múltét, amelynek teljes vállalása kötelességünk. Vállalni valamit azonban még nem jelent azonosulást a vállalttal. S ha vannak, akik úgy vélik, a néhai kormányzó nevét tér, utca kell, hogy őrizze, és közadakozásból szobrot, emléktáblát avatnak neki, legyen! Akik pedig másban látják eszméik megvalósítóját, tegye-



Végre tisztán látni (45 × 40 cm, olaj, vászon, hímzőfonal, 2018)

nek ugyanúgy közadakozásból és közösségi támogatással.”

Hasonlóan egyoldalú és átpolitizált volt a tragikus sorsú magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnokának, Jány Gusztávnak is a megítélése és a magyar társadalomban való emlékezete. A második világháború számos eseményének és személyiségének az átpolitizált, illetve aktuálpolitizált látásmódja már az 1947-es népbíróság általi halálra ítéelésben is megnyilvánult. Szakály Sándor szerint Jány teljes körű, a jogi formulákat is meghaladó rehabilitációjára még nem került sor. „1993. október 4-én a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága bűncselekmény hiányában az ellene felhozott vádak alól felmentette. Tisztessége, becsülete helyreállt. Vezérezredesi rendfokozatát azonban – melynek elvétele minden jogszabályi háttér nélkül, törvénytelenül történt – a mai napig nem kapta vissza. Katonai becsületének helyreállítása közel negyedszázada várat magára. Vajon még meddig?” Talán az egyik legkényesebb, politikai áthallásokkal, előítéletekkel leginkább telített tanulmánya *A magyar királyi honvéd tisztikar és a zsidókérdés (1938–1942)* című írás. A két világháború közötti Honvédség antiszemizmushoz való viszonyulásának egyoldalú megítélésével szemben hoz fel általános jelenségeket és konkrét példákat is. „Nem ismeretes az, hogy a Honvédségen belül az antiszemizmus – rövidebb időszakot és kisebb csoportokat leszámítva – komolyabb teret kapott volna. A tábournoki és a tisztikar tagjai között számosan szolgáltak olyanok, akik az első világháborúban kiemelkedő katonai teljesítményt nyújtottak és zsidó származásúak voltak, jóllehet a többségük élete húszas éveiben ’kikeresztelkedett’, így már nem tartozott az izraelita hitfelekezethez.” Szakály Sándor szerint a zsidótörvények bevezetése a tábournoki és tisztikar többségében értetlenséget és ellenérzéseket váltott ki, mivel a hadsereg hatékonyságának csökkenését és személyi állományának gyengülését látták ben-

ne, ezért azok negatív hatásait igyekeztek mérsékelni.

A kötet második része hat kisebb cikket foglal magában, melyek többek között a Párizs körüli békékkel, a már említett magyar királyi 2. honvéd hadsereggel és ’56-tal foglalkoznak. Ezek közül kiemelkedik a 2015. szeptember 23-án a Magyar Hírlapban megjelent *Felelős felelőtlenység. Vajon meddig képes még tartani magát Európa, és meddig lesz még Európa?* című írás. A téma napjainkban – 2020 márciusában – aktuálisabb, mint 2015 őszén. Sok olyan kényes kérdést vetett fel a szerző, melyekre akkor az európai politikusok és a véleményformáló értelmiségiek többsége még nem volt nyitott. Napjainkban egyre többen és egyre hangosabban fogalmaznak meg hasonló figyelmeztető gondolatokat. Milyen Európa és az Európán kívüli világ hosszú távú kapcsolata? Milyen lesz a különböző civilizációk, vallások, kultúrák együttélése? A korábban dicsőített multikulturalizmus látványosan megbukott. E tekintetben milyen lesz a jövő Európája? Megmarad európainak? Szakály Sándor szerint „Európa fegyver nélküli elfoglalása zajlik.”

A gyűjteményes kötet harmadik része interjúkat foglal magában – többet között – a történelemkutatás helyzetéről, módszeréről, a tények tiszteletéről, a hamisított történelem veszélyeiről. A VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatójaként a szerző két interjúban is felvázolta az általa vezetett tudományos műhely céljait, küldetését. Tisztában van azzal, hogy olyan intézményt vezet, mely gyakran ki van téve a politikai, vagy politikai indíttatású, de szakmai köntösbe bújtatott támadásoknak. A történelmi pálya legfontosabb morális követelményének tekinthető az a kijelentése, hogy „a tényeket ne akarjuk átírni”.

Ez halmozottan igaz a közelmúltunk és benne a huszadik század történelmére.

Tóth Tibor